

A lélegzetelállításról

DERES KORNÉLIA: *BÁBHASADÁS*

Három okból nehéz Deres Kornélia második kötetéről, a tavaly megjelent *Bábasadás*ról írni. Az egyik ok az alakuló életmű linearitásának elvárása, hogy valamiféle folytonosság legyen benne. Az első kötet és annak recepciója irányvonalaikat jelölt ki, ítéleteket előlegezett, s mintha ezek szerint kellene haladni tovább. A második ok a kiemelt interpretációkkal áll összefüggésben, hogy számba kellene venni a már meglévő, fontosabb értelmezői szempontokat, melyek a kritikák mellett olyan paratextusokban jelennek meg, mint Takács Zsuzsa ajánlója a hátsó borítón, a rövid szerkesztői leírás Pollágh Pétertől, és végül azok az interjúk, melyekben a szerző fogalmazta meg saját interpretációit. A harmadik ok a közös vagy legalább átfedést mutató tudásbázis, műveltség, hagyományismeret kényszere. Mintha az információs társadalomban változatlanul jelentkezne a közös/általános ismeretek igénye, ám már használhatatlan a kifogás, hogy ezek nem elérhetőek. Szinte minden, amivel a kötet párbeszédet kezdeményez, többnyire megismerhető, és többnyire legálisan.

Vissza a *Szörpához*. Erős kötet volt, kétségtelen a tehetség, csak ne lett volna olyan retinarepesztően világos, élénksárga meg kék, és hát olyan szuperfókuszált. Az apa mint single issue. Persze, a fókuszáltság még mindig jobb, mint a káosz, és végül is az egy első kötet volt, régen történt, hét éve már, a szerző pedig nagy fejlődő.

Talán a kötetről való gondolkodásnak ez a módja és iránya okolható, amiért az Apa (így nagybetűvel) és Sylvia Plath kettős vonatkoztatási rendszerébe került. Az olvasó olykor átigazolt önjelölt pszichoanalitikusnak, a beszélő észrevétlenül elbeszélővé lett, a versek családtörténeté olvasódtak (a boldogtalan családok történetévé). Mindeközben és azóta is, a versek teszik a dolgukat, képekből alkotnak drámát, mint egy Fellini-film (kevesebb cirkusszal, de azért akad egy erőművész), és tűrik, hogy Sigmund Freud és a lebutított Plath-analízis levegőtlen pszichoburájában kell vesztegelniük. Egy erős megszólalás így válhat kiszolgáltatottá a sematizálásnak. Másfelől a borító és az illusztrációk martaléka lett a korpusz, és talán az sem segített, hogy a megjelenése környékén meggyarapodtak az irodalmi diskurzus apái. Hogy csak egy verseskötetet említsek példaként, Ayan Gökhan *Fotelapa* című kötete, amely egy egészen más történet.

Mindent egybevetve, a felemás, de jórészt pozitív (Makói Medáliák-díj!) fogadtatástól függetlenül is érdemes a *Bábasadás* ürügyén visszatérni az első kötethez. Sokféle elmozdulás történt, a kiadótól a borítón át a versekig. A jól érzékelhető között van egy, amelyet talán episztemológiai elmozdulásnak lehetne nevezni. Arról van szó, hogy milyen tudáskészlettel, nyelvvel, reflexiós stratégiával, milyen fogalmakkal detektálja és alkotja meg a versek beszélője saját világát? Hogyan viszonyul a világ megismerhetőségéhez/megismerhetetlenségéhez? Így ritkábban tevődik fel a kérdés, noha nem kevésbé fontos, mint a szövegek megalkotásának módja. Ebből a szempontból már az első kötet cím árulkodó, ha egy lépés távolságból gondoljuk újra. Ami szembeötlő, az a kreált apafigura, amint a szöranya helyére

kerül. De hogyan?! A szóranya egy tudományos kísérleti eszköz volt. A kísérlet pedig a megismerésnek egy sterilebb, felügyelt módja, áttételes (csak következtetni lehet arra, hogy emberkísérlet révén is hasonló eredményre jutnánk), részvételt követelő és áldozattal járó (ha a kismajmok szempontjából tekintjük) és a nyelvet mellőző megismerési mód.

A versekben néhol visszaköszöntenek a kísérleti feltételek: ellenőrzött körülményeket biztosított az otthon, a babaház, az üvegház (és világosan elkülönül Plath *Üvegburájától*, noha tagadhatatlan kapcsolatban marad vele). Kísérleti alanyunk ott a beszélő. Végül pedig a taktilis kommunikáció: „Jéghideg volt a keze, mert sosem ért hozzám.” (*Villany*, 16.) Az első kötet mintha sokkal közelebb állna ahhoz, ahogy a kísérleti pszichológia próbálja megérteni a világot. A módszerek és a szemlélet alkalmazásához nem kell kísérleti pszichológusnak lenni.

Elmozdulás részben innen történt. Idézetek a *Bábbasadás* első néhány verséből: „Természettudósok érkeznek kémlelni” (*Korall*, 7.); „távcsővel figyelt” (*Rájabadak*, 8.); „Nézheti bárki.” (*Kampócskák*, 9.); „zsúfolt utcakép mutatja” (*Bódváros*, 10.); „kutatják a dobogó tájat” (*Gömbölyű nap*, 11.). A megismerés módja itt a megfigyelés, sőt a megfigyelők megfigyelése. Reflektált és többszörösen eltávolított viszonyulás ez, mely szükségszerűen kisebb érzelmi volumennel dolgozik, mint a *Szórapa*. Ezáltal jóval tágasabb az új módszerekkel elgondolható és megírható tér, de kisebb a kockázat, a kitettségek, mert a megfigyelő nem avatkozik közbe.

A Jelenkor Kiadó honlapján a kötet utolsó versének zárata szerepel kiemelt idézetként: „Pár alapszabályt szükségképpen betartani. / Ha erdőben ér a sötét, mindig a mohás oldalon aludni el, / ha folyó mellett, a köveket időben kipakolni a zsebből. / Neveket suttogni a sötétben, hogy emlékezzünk a bosszúra. / Akarom mondani: a túlélésre.” Az idézet a marketing-kontextusban, pars pro toto, mintha a kötet velejeként mutatkozna. Talán az is. De minek a marketingje ez? Az alkalmazkodás az állandó életveszélyhez? A túlélésé, amit a beteljesített bosszú gögje kísérhet? Életigenlésnek ez kevés. A *Szórapa* a társas ösztöneinket szólította meg, a ragaszkodást vonta kérdőre. A *Bábbasadás* mintha az életösztönt szeretné megszólítani, de ez vesztett ügy, mert keveset kínál, a bosszút mint elégtételt. Az idézet szerint a túlélőnek nem büntudata van, hanem bosszútudata. A bosszú szó jelentésében benne van az előzmény és a háritás: nem én kezdtem. Egy agresszív, fölényes, puszító szemléletet mutat meg, ami viszont teljesen hétköznapi.

Mindezek miatt a második kötet, noha benne magas színvonalon megírt versek olvashatók, ritkábban lélegzetelállító. Emlékeztetőül két lélegzetelállító idézet a *Szórapából*: „A történet úgy végződött, / hogy apa egy reggel nem / tudta, hogyan kell felébredni. / Kiesett belőle a rutin.” (*Az ünnep*, 25.) vagy: „Kikopnak belőlem a gének, ahogy rád gondolok.” (45.) Lélegzetelállítóknak azt nevezem, ami a lélegzéshez hasonló, reflektálatlan természetességgel bíró hosszabb-rövidebb távú folyamatokban képes törést okozni. Itt az alvást követő rendszeres ébredés és a genetikai öröklődés folyamatában keletkezett törés. A lélegzet elállítása, ha nem szépelgő metafora, akkor az alapszabályok totális felforgatását jelenti. A *Bábbasadás*, ahogy az idézet mutatja, ezzel szemben újabb alapszabályokat fektetne le.

Az alapszabályok megfogalmazásához összegző látásmód szükséges. A kötetben az összeadás, az összetétel, az összegzés tűnik a költészet centrális vonásának

mind nyelvi, mind pedig szemléleti értelemben. Az írásjelek közül a bekebelező kettőspont viselkedése a legizgalmasabb.

Elég csupán a gyakran méltott címekeket megfigyelni. A kötet négy ciklusa ebből a szempontból szimmetrikus: az első és a harmadik ciklus tizenkét versből áll, címük egy-egy szóösszetétel: *Bódéváros*, *Időleves*; a második és a negyedik ciklus tizenhárom versből áll, hosszabb címet viselnek: *Kérem, vegyék fel gázálarcaikat* és végül *Az utolsó buszonéves ősz (Néger babáim, mi lett veletek?)*. Elképesztő erejű feszültség megmutatására képesek ezek a címek. Sorban: az első cím az urbanizációhoz kapcsolódó civilizatorikus illúzióinkat rengeti meg azzal, hogy a bódék instabilitását tulajdonítja a városnak, a második, a *Kérem, vegyék fel gázálarcaikat!* a biztonság illúzióit kezdi ki, a harmadik és a negyedik az idő múlásával szembesít. Változatos halálnemek.

Innen nézve talán a kötet címét sem csak a biológiai vs. kulturális többértelműség felől érdemes feszegetni. Kiindulópont lehet mindaz, ami a báb jelentésmezéjébe tartozik, a tömörítő, begubózó, védekező mozgás és vele szemben a hasadás szét-, illetve megnyíló mozgása. Ezek ellentéte az individuális zárkózottság és nyitottság kérdéséről a világpolitikai kérdésekig terjedhet. Elég a szögesdrót-kerítésre asszociálni vagy a bábállamokra. Fontos azonban, hogy a hasadásnak nincs aktora! Miközben a versekbe a háborús nyelvezet, az erőszak lépten-nyomon beszivárog (*Rájabadak*, „az a nő fegyverrel én vagyok”, a kivégzőosztag, a *DeGenerális* stb.) és fokozatosan uralkodik el, szinte észrevétlenül, a hasadásban nincs erőszak, mert nincs cselekvő. Senki és semmi nem hasítja szét a bábót, a hasadás, a megnyílás és átalakulás csak úgy megtörténik vagy megtörténhet.

A nyitás után zavarba ejtő könnyedséggel kerül egymás mellé a kötetben az antidepresszánsokkal teli folyó (a lakosság összegzett vizeletmintája) és a *Twin Peaks*. A versek implicit kultúra(tudományos) szemléletükkel közel állnak a jelenhez, benne gyökereznek a világunkban, a kultúra legkülönbözőbb szegmenseiben, anélkül, hogy hierarchikus viszony volna közöttük. Összefüggés viszont van. Minden olyan fogalom és tendencia, mely a bábhoz kapcsolódik, a biztonság (a családtól a biztonságpolitikáig), a bezártság (a testtől a lakótelepig), a mozdulatlanság (a szerek okozta szedáltságtól a sportkultuszig, ami a mozgás rendszerességébe rögzít), mindez meghasadhat, de a pillangó elmarad. Idegenül szólva: a psyché elmarad.

Azt írtam korábban, episztemológiai elmozdulás történt a két kötet között. De mi köze egy verseskötetnek az ismeretelméletekhez? A valóság érzékelésének és megismerésének különböző módjai között szintúgy csak különbség van, mint a kultúra szegmensei között. Nem alá-fölérendeltség. Más-más sajátos feltételrendszerekkel gazdagítják az észlelésünket és tartják kordában – a tudomány is, a művészet is –, gyakorlatokat kínálnak, sőt, még a szokásoktól való ideiglenes megsza- badulás módjait is némi rutinnal jelölik ki. A versekben, bármelyik témát járják is körül, sajátosan elegyedik a racionális és a mitikus-metafizikai megközelítés.

A kultúrán sem csak a kis magyar hazait, nem csak a szerző számára többé-kevésbé tudhatóan ismerős művészeti rezsimeket (irodalom, színház, film stb.), nem csak a miskolci lakótelepet és egyéb megidézett helyszíneket kell érteni. Hogy mégis mit, azt szinte verse válogatja. Emellett a kötet gazdagságát a kortárs költé-

szettel folytatott párbeszéd is adja. Szövegszerűen jelenik meg a tömegvonzás szó, Hyross Ferenc kitűnő első kötetének címe, van egy *Garázsmenet* című vers (ez Fehér Renátó kötetének címe). A *Gömbölyű nap* emlékeztethet Bajtai András *Kerekbebb napokjára*. És ez csak néhány a közelebbiekből. A Pollágh Péter költészetével folytatott dialógus külön figyelmet érdemel. Ez a verssor például tekinthető az el-lágyulás momentumának: „Mikor álmos vagy, jobban szeretsz” (*Éjszakai kontinen-sek*, 14.). Szántó Kamilla recenziójában olvasható, hogy „puha” (*Személyre szabott túlélés*, Eonline, 2017. 12. 08). Viszont ha összeolvassuk Pollágh Péter *Azt hittem maszatos* című versével: „Ha nem tudok aludni: gyűlölök” (Pollágh Péter: *Eleve terpesz*, 59.), az interpretációs mező hirtelen kitágul. Ez a versornak jót tesz, csak az olvasó/kritikus kerül akaratlan voyeur-szerepbe. Szerencsére a kötetben van mentőkötél, van humor. Szükség is van rá, mivel a pusztítás és önpusztítás megjelenítése, a túlélők büntudat vagy megtorlás helyetti bosszúja komoly kétségeket okoz. Pasolini azt kritizálta Fellini filmjeiben, hogy ami megjelenik, az „a bűn és az ártatlanság közötti bensőséges kapcsolat, a kegyelem szüntelen körforgása, a metafizika által egysíkúvá tett világ” (Pasolini: *Fellini katolikus irracionálizmusa* Filmvilág, 1983/4, 21–25.).

A *Bábasadás* világát mintha ennek az ellenkezője, a kegyelem nélküli tudós megfigyelés tenné egysíkúvá. Mindeközben szemlélete, anyaga is kortárs, versnyelv tekintetében pedig illeszkedik a legszínvonalasabbnak tartott magyar költészet nyelv közé (apróbb, egyszeri, de megkérdőjelezhető döntés a *Barázda Hotel* zárlatának morfémaríme, a „nyelnek-telelnék”). A magas színvonalra magyarázatot adhat a szerző sokrétű kapcsolódása olyan meghatározó irodalmi csomópontokhoz, mint a Telep-csoport, Kemény István költészete, valamint másokhoz, akiket idéz is, de ezek a hatások csak a színvonal magyarázatához jelenthetnek adalékot, az alkotás, a vers végül is valami más. A nyelvkeresés és a megszólalás motivációi, a megtalált szavak és formák, a kötetkompozíció felhajtóereje jóval komplexebb, mint az írásra irányuló hatások együttese. Ha tetszik, a kötet nem azonos a felismerhető összetevőinek összegével. Ezért talán nem is szükséges minden egyes utalásnak a nyomába eredni, de néhánynak mindenképp érdemes. *(Jelenkor)*

GONDOS MÁRIA MAGDOLNA

Híreink

A tavalyi évhez hasonlóan az *Alföld* folyóirat idén is több alkalommal tartott lapszámbemutatóval egybekötött közönségtalálkozót országszerte. Január 18-án a debreceni MODEM adott otthont az *Állat* című januári tematikus lapszám bemutatójának, Balogh Gergő, Csányi Vilmos és Géczi János részvételével.

Február 16-án a Méliusz Juhász Péter Könyvtárban bemutattuk a közönségnek az *Alföld Stúdió 10.* antológiáját, amely *Nyugvó energia* címmel az Új Alföld Könyvek első köteteként jelent meg. A fiatal tehetségeket felvonultató antológiát április 6-án Budapesten, az Írók Boltjában is az olvasók figyelmébe ajánlottuk.

Március 9-én a szerkesztőség a Sárospataki Református Teológiai Akadémia vendége volt, ahol a *Sárospataki Füzetekkel* közös esten vett részt. Itt a 2017/10-es *Reformáció*-szám és a 2018/3-as *Hitvallás és irodalom* című összeállítás kapott főszerepet. A közeljövőben terveink szerint Székesfehérváron, Berettyóújfaluban és Balatonfüreden is találkozhatnak olvasóink a szerkesztőséggel.

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Tipográfia: Kass János

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.